

Rikos ja ruumiin rankaisu: itsemurha suurvalta- Ruotsissa

Riikka Miettinen: Suicide in Seventeenth-Century Sweden. The Crime and Legal Praxis in the Lower Courts. Tampereen yliopisto 2015. viii+576 s. Omakustanne.

Syksyllä 1608 piispa Jonas Kylander (1566–1630) ja Linköpingin tuomiokapituli joutuivat käsittelemään Vibyn pitäjässä sattunutta traagista tapausta. Närkestä tullut pariskunta, molemmat omilla tahoillaan naimisissa, oli karannut yhdessä ja paennut lain kouraa paikallakunnalle. Nainen oli tullut epätoivoiseksi ymmärtäessään karkumatkan tulleen päätökseen ja leikannut kurkkunsa. Silti hän, nyt sekä avionrikkoja että itsemurhaaja, kitui vielä kahdeksan päivää. Aika riitti siihen, että kuoleva ehti tehdä sovun Luojansa kanssa. Paikallinen pappi lohdutti häntä ja antoi hänelle synninpäästön. Piispa ja tuomiokapituli joutuivat sitten pohtimaan, kuinka itsemurhaaja haudataan.¹

1. Vadstenan maakunta-arkisto, Linköpingin tuomiokapitulin arkisto, A I a:1 (pöytäkirjat 1600–1632), 15.11.1608, fol. 35v–36r.

Riikka Miettisen väitöskirja käsittelee vastaavanlaisia tapauksia, jossa epätoivoinen tai mielenhäiriöinen henkilö päätti päivänsä oman käden kautta 1600-luvun Ruotsissa. Kyseessä oli rikos vuoden 1442 maanlain mukaan, joten kaikki epäilyttävät kuolemat oli tutkittava joko henkirikos- tai itsemurhaepäilyjen selvittämissä. Aihe – itsemurhien rikosoikeudellinen tutkimus, oikeudellinen käsittely ja rankaisu – ei ole ennestään tutkimaton, vaan sekä ulkomailla että Ruotsissa aiheesta on kirjoitettu runsaasti. Miettisen mukaan (s. 2) hänen kirjansa on silti ”ensimmäinen kattava tutkimus itsemurhan oikeuskäsittelystä sekä itsemurhaa koskevista asenteista ja näkemyksistä 1600-luvun Ruotsissa (Suomi mukaan luettuna)”. Väite on rohkea, mutta tosi.

Kirjassa on kuusi päälukua. Johdanto-osuudessa Riikka Miettinen esittelee itsemurhien historiografiaa sekä nykyisen tutkimustilan, lähteensä, keskeiset käsitteensä ja metodologiansa. Hän on muotoillut itselleen seuraavat päätutkimuskysymykset (s. 1–2): kuinka Ruotsin oikeusjärjestelmä laajasti kontekstualisoituna säänteli itsemurhaa, kuinka epäiltyjen itsemurhien rikostutkimus sekä tuomitseminen toteutettiin alioikeustasolla paikallisyhteisössä, ja kuinka itsemurhaajan henkilö, olosuhteet ja sosiaalinen asema vaikuttivat rankaisuun.

Väitöskirja pohjautuu ennen kaikkea oikeuskäytännön analysointiin. Sen ”pääotos” koostuu 165 itsemurhiksi todetusta ja 34 epäillystä, mutta vapauttavaan tuomioon päätyneestä tapauksesta ajanjaksolta 1630–1700. Alioikeusaineisto on koottu Sveanmaalta, Etelä-Suomesta, Pohjois-Pohjanmaalta ja Karjalasta. Otos täydentyy muulla aineistolla: Svean hovioikeuden niin sanotulla Becchius-Palmcrantz-rikostapauskokoelmalla, itsemurhayrityksillä, kirkollisten tuomioistuinten käsittelemillä ja muiden Ruotsin alueiden itsemurhapauksilla. Miettinen päätyy lopulta siis analysoimaan poikkeuksellisen suurella vaivalla kerättyä, runsasta ja monipuolista aineistoa.

Toinen pääjakso käsittelee itsemurhan kriminalisointia vuoden 1442 Kuningas Kristoferin maanlaissa, joka otettiin Ruotsissa käyttöön hitaasti 1500-luvun jälkipuoliskolla ja 1600-luvun alussa. Kriminalisointia esitellään kansainvälisessä kontekstissa, ja Miettinen osoittaa, kuinka kyseessä oli niin sanottu oikeudellinen siirännäinen, joka perustui osin saksalaiseen malliin, osin paikallisiin taikauskoisiin ja synkretistisiin käsityksiin. Koska rikoksentehtyjä oli jo kuollut, rankaisemisessa oli kyse siitä, minne, miten ja kenen toimesta itsemurhaajan ruumis haudattiin (tai poltettiin). Käytännössä itsemurhaa ei silti pidetty yhtä törkeänä

rikoksena kuin viralliset tai normitason lähteet antavat ymmärtää, eikä kruunu takavarikoinut itsemurhaajan omaisuutta.

Seuraavissa luvuissa Riikka Miettinen analysoi ruumiin löytymisen aiheuttamia reaktioita ja toimenpiteitä. Yhtäältä hän pohtii vainajan lähipiirin intressejä teon kätkemiseksi ja toisaalta tapausten kasvavaa määrää, mitä hän selittää kontrollin tiukkenemisellä ja lähdeaineiston paremmalla säilymisellä. Hän analysoi paikallisyhteisön toimintaa rikoksen syytteenepäilyssä, tutkinnassa ja tuomitsemisessä. Kuoleman luokittelu tapaturmaksi tai itsemurhaksi oli tilannekohtainen neuvotteluprosessi, johon vaikuttivat useat eri toimijat sekä jutun olosuhteet ja paikallinen konteksti. Myös epäillyn itsemurhaajan sosiaalinen asema, käytös ja maine (luku viisi) vaikuttivat siihen, kuinka hänen mielentilansa luokiteltiin ja katsottiinko vainajan esimerkiksi olleen mielenhäiriössä. Lukukokemusta ei voi kutsua kevyeksi tai helpoksi: kirja on laaja, aineistoa paljon ja epätoivosten ihmisten karut kohtalot koskettavat lukijaa.

Riikka Miettisen väitöskirjan oikeudellinen konteksti on Ruotsin niin sanotussa oikeudellisessa vallankumouksessa. Se ilmeni harkintavallan vähentämisenä paikallistasolta kuninkaallisille hovioikeuksille, alioikeuksien toiminnan valvontana, normien ja oikeuskäytännön yhtenäistämisenä, tuomarien alkavana professionalisoitumisena sekä keskusvallan lisääntyneenä kontrollina. Itsemurha-aineistossa näkyy paikallistasolla monia tämän kehityksen piirteitä. Miettinen toteaa (s. 457) ylempien viranomaisten olleen paikallisen rikostutkimuksen, informaation ja ”totuuden” varassa. Hänen mukaansa ”alioikeuksien käytännön toiminta ei osoita mitään merkkejä siitä, että niistä oli tulossa viranomaisten lisääntyvästi kontrolloimia areenoja, jotka palvelivat valtion pikemminkin kuin paikallisyhteisön intressejä”.

Viimeinen väite on yleistys, jonka testaamiseksi kirjan teema ja lähinnä tuomiokirjakortistoiden avulla kerätyt yksittäistapaukset eivät ehkä muodosta tarpeeksi vakuuttavaa kokonaisaineistoa. Miettinen itsekin tekee siihen varauksia. Paikallisyhteisön toimijat lähtökohtaisesti tutkivat ja tuomitsivat lähes kaikki rikokset varhaisen uuden ajan Ruotsissa. Kruunun ja esivallan edustajat olivat mukana alioikeusprosessissa, jonka luotettavuutta kyseenalaistettiin harvoin. Koska itsemurhaajan omaisuutta ei takavarikoitu, paikallisyhteisöjen ei tarvinnut puolustaa kruunun erityisiä fiskaalisia intressejä.

Itsemurha oli harvinainen ja epätyypillinen rikos. Esimerkiksi hukkumisen syy tai henkilön mielentila jäivät pelivaraa erilaisille tulkinnoille, paikallisyhteisöjen

”neuvotteluille totuuksille”, eri tavalla kuin naimattoman naisen raskaus, jota tutkittiin aina seksuaalirikoksena. Itsemurhassa ei myöskään ollut asianomistajaa samalla tavalla kuin useissa muissa yleisissä rikostyypeissä: varkausrikoksissa, tapoissa, pahoinpitelyissä tai vahingonteoissa. En siis lähtisi Miettisen itsemurha-aineiston valossa kyseenalaistamaan sitä, etteikö Ruotsin alioikeuksissa olisi 1600-luvun mittaan puututtu paikallisyhteisöjen toimintaan ja ohjailtu sitä kruunun intressien mukaan. Tuomiokirja-aineistojen pitkittäistutkimukset, kuten esimerkiksi Seppo Aallon Porvoon kihlakuntaa käsittelevä väitöskirja tai Marja Taussi Sjöbergin Medelpadissa sijaitsevaa Njurundaa analysoivat tutkimukset,² vastannevat kysymykseen vakuuttavammin.

Tämä on kuitenkin lievää kritiikkiä, joka ei mitenkään vähennä kirjan monia merkittäviä ja erityisiä ansioita. Miettinen analysoi hienovaraisesti paikallisyhteisön rikostutkintaa, syytteenostoa ja tuomitsemista sekä läpivalaisee monipuolisesti paikallisia neuvotteluprosesseja, joilla päädyttiin ”totuuteen” kuolemansyystä sekä itsemurhaajan mielentilasta ja motiiveista. Vertailevalla lähestymistavalla ruotsalainen itsemurha ja sen rikosoikeudellinen käsittely suhteutetaan muuhun Eurooppaan. Riikka Miettinen onkin kirjoittanut vankasti lähteisiin ja runsaaseen kirjallisuuteen pohjiaan huolellisen väitöskirjan, joka on samalla painava puheenvuoro ruotsalaiseen esimoderniin oikeuskulttuuriin.

MIA KORPIOLA, PROFESSORI, OTT
TURUN YLIOPISTO

2. Esim. Seppo Aalto, *Kirkko ja kruunu siveellisyyden vartijoina. Seksuaalirikollisuus, esiesivalta ja yhteisö Porvoon kihlakunnassa 1621–1700*. Bibliotheca Historica 12. SKS 1996; Marja Taussi Sjöberg, *Rätten och kvinnorna. Från släktmakt till statsmakt i Sverige på 1500-och 1600-talen*. Atlantis 1996.